

הפרסה והפרסה

בפרשתנו מתוארים שלביו הראשוניים של העימות בין יעקב לעשו, עימות שאת "בשורתו" שמעה רבקה עוד לפני לידתם של האחים התאומים (בראשית כה, כג): "שְׁנֵי גוֹזִים בְּבֶטֶןָ וְשְׁנֵי לְאָמִים מִמֶּעֶיֶן יִפְרְדּוּ וְלֹאִם מִלֵּאִם יֶאֱמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר". הדברים רומזים על המאבק העתידי שבין שני העמים-האחים, מאבק שיגיע לשיאו בימי חורבן הבית הראשון. במזמור "על נְהֻרֹת בְּבֶל" (תהילים קלז, ז) מתוארים מעשיהם של האדומים המתחברים לבבלים ומשסים אותם בבני יהודה כדי לרשת את ארצם: "זָכַר ה' לְבָנֵי אֲדָוִם... הָאֱמֹרִים עָרוּ עָרוּ עַד הִסּוֹד בָּהּ" (תהילים קלז, ז). הדברים מהדהדים באירוניה מרה במגילת החורבן (איכה ד, כא): "שִׁישִׁי וְשִׁמְחֵי בֵּת אֲדָוִם - - יוֹשְׁבֵת בְּאֶרֶץ עוֹץ". בגין התעללות זאת עתידה אדום להיחרב: "גַּם עָלֶיךָ תַעֲבֹר כּוֹס תִּשְׁכָּרִי וְתִתְעָרִי". הדברים מהדהדים גם בנבואות יחזקאל (כה, יב-יג): "יַעַן עֲשׂוֹת אֲדָוִם בְּנִקְם נָקַם לְבֵית יְהוּדָה... לָכֵן וְנִטַּתִּי יָדַי עַל אֲדָוִם וְהִכְרַתִּי מִמֶּנָּה אֲדָם וּבְהֶמָּה וּנְתַתִּיָּהּ חֲרָבָה". על רקע זה עלינו להבין את נבואת מלאכי (א, ב-ה), המביא את דבר ה': "אֲחַ עֲשׂו לַיַּעֲקֹב נֶאֱמַר ה' וְאֶהָב אֶת יַעֲקֹב, וְאֶת עֲשׂו שְׂנֹאתִי". במציאות ההיסטורית אין הדברים נראים. שבי יהודה כואבים. אדום השתלטה על חלקים גדולים מאדמות מלכות יהודה. "וְאֶמְרָתָם בְּמָה אֶהְבֵּתֵנוּ?" הנביא עונה בהבטחתו של הקב"ה: "וְאֲשִׁים אֶת הָרִיו שְׂמָמָה וְאֶת נַחֲלָתוֹ לְתַנּוֹת מִדְבָּר". כך מנבא גם עובדיה (ג-ד) נבואה המקבלת את מלוא משמעותן מול שרידי פְּטָרָה: "יִזְדּוֹן לְבָדָּה הַשִּׁיאָדָּה שְׂכָנִי בְּחִגִּי סָלַע... אִמֵּר בְּלִבּוֹ מִי יוֹרְדֵנִי אֶרֶץ. אִם תִּגְבִּיָּה כְּנֶשֶׁר וְאִם בֵּין כּוֹכְבִּים שִׁים קִנָּף - - מִשָּׁם אוֹרִידָדָּה נֶאֱמַר ה'". ומלאכי מוסיף: "הִמָּה יִבְנוּ וְאֲנִי אֶהְרֹס".

בפירושו מעיר ר' אברהם אבן עזרא (בראשית כז, מ) שהדברים השתנו בימי הבית השני "גם בימי הורקנוס הזקן שֵׁמֶם [שם אדומים] שומרי ירושלים והכניסם בברית מילה. גם בימי אגריפס כאשר נלכדה ירושלים באו גדודי אדום לעזור ליהודה". אולם דמותו ומעשיו של הורדוס, צאצא האדומים, תרמו וודאי לכך שאדום ושרו של אדום, הפכו בעולמם של חז"ל סמל של רומי האלילית, ומאוחר יותר של רומי הנוצרית. דברי עובדיה (כא) קבלו אז משמעות חדשה: "וְעָלוּ מוֹשְׁעִים בָּהֶר צִיּוֹן לְשַׁפֵּט אֶת הָרָע עֲשׂו - - וְהִיָּתָה לָהּ הַמְּלוּכָה".

אך נחזור אחורה בזמן. ישראל ראה את אדום כאח. כשמגיעים בני ישראל לגבול אדום, שולח משה שליחים אל מלך אדום ומקדים ואומר: "כֹּה אָמַר אֶחֱיָדָה יִשְׂרָאֵל" (במדבר כ, יד). אדום מסרב לתת להם לעבור. היה זה רמז לניפוץ האחוה. מעיד על כך עמוס בנבואותיו. עמוס מתייחס לכך שבאחת המלחמות שזכרה אבד, פשעו הפלשתים ב"הַגְלוֹתָם גְּלוֹת שְׁלָמָה לְהַסְגִּיר לְאֲדָוִם", ואנשי צור ב"הַסְגִּירָם גְּלוֹת שְׁלָמָה לְאֲדָוִם". אנשי אדום קנו "גְּלוֹת שְׁלָמָה", והפכו רבים מבני ישראל או יהודה אחיהם, לעבדים. יתירה מכך, עמוס מעיד שאדום עצמו

נלחם בישראל ופשע ב"רָדְפוּ בְּחֶרֶב אָחִיו וְשָׁחַת רַחֲמָיו" (א, יא). אדום לא הכיר את אפשרות הפיוס ההיסטורי, והצורך בהתחלה החדשה: "וַיִּטְרֹף לָעֵד אָפוּ וְעִבְרָתוֹ שְׁמֶרָה נָצַח".

והנה, למרות השנאה, עמוס מאשים את מואב "עַל שֶׁרְפוּ עֲצְמוֹת מֶלֶךְ אֲדוֹם לְשִׁיד" (עמוס ב, א). מלך אדום שנלקח בשבי ונרצח. עצמותיו הושלכו למשרפות הסיד והשתמשו בהם לבניין. מואב לא פשע כאן נגד ישראל אלא נגד האנושות. בעצם – נגד האנושיות. לדעתי, בדברים אלה מצויה לידתו של הצדק הבינלאומי המעוגן באמונה בא-ל אחד, כלפיו כל העמים אחראיים. ישראל ויהודה נשפטים על ידי הנביא על חטאים חברתיים ודתיים. העמים נשפטים על יחסיהם הבינלאומיים, על אכזריות מלחמותיהם.

עשו והציד

לדמות המקראית של עשו הוסיפו חז"ל קו חשוב הנסמך על דברי התורה בפרשתנו: "וַיִּצְהָב יַצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צִיד בְּפִיו". לפי פשוטו של מקרא, מדובר כאן על מאכלי הציד שעשו היה מביא לאביו. החכמים קראו את הפסוק אחרת (מדרש תנחומא תולדות, ח): "מהו כי ציד בפיו? היה צד את יצחק הצדיק בפיו". הציד הוא אבטיפוס המרמה. עשו, היה צייד גם בפיו. במעשים, לא היו בפני עשו שום מחסומים מוסריים. לא כך בדבריו: "כשהיה בא עשו מן החוץ היה אומר לאביו: אבא הִמְלַח מהו שתהא חייבת במעשר?" על גידולי השדה חייבים במעשר, לא על המלח. דבריו התקבלו על ידי האב העיוור, כמבטאים רצון לעשות לפנים משורת הדין: "והיה תמה יצחק ואומר: ראה בני זה כמה מדקדק במצוות".

שוב פגשנו כאן, את עוצמתה המסוכנת של הצביעות. היא קיימת בכל חברה. קל וחומר בן בנו של קל וחומר – ביחסים הבינלאומיים. על המדינות ייאמר "שָׁנֹא וְדָבְרוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ - שְׁפַת חֲלָקוֹת בְּלֵב וְלֵב וְדָבְרוּ (תהלים יב, ג). הצביעות היא מהותה של הדיפלומטיה. בהרצאתו לזכר יהודה ליב מאגנס אמר מרטין בובר על פרק תהלים זה: "השקר הוא הרע המיוחד שהכניס האדם בטבע. תדע שכל מעשי חמס ואלימות שאנו עושים, גם שאר יצורים יודעים לעשותם ועושים כן... לא כן השקר שכולו המצאתו של האדם". לדעתי בובר לא צדק. גם בציד המתקיים בעולם החי, יש מרמה, הסוואות ותכסיסים, מזימות והתנכלויות. לא לחינם מתואר השקר במשלי העמים על ידי השועל, ובמקרא על ידי הנחש הערום. בובר מוסיף ש"השקר הריהו בגידה שהרוח בוגדת בעצמה". בכך הוא וודאי צודק. האדם יכול היה להתגבר על השקר, אך הוא הוסיף עליו את הצביעות.

פרק פי' בתהלים מהווה מעין קינה ותפילה על ישראל, הנמשלת לגפן שהוצאה ממצרים ונשתלה בארץ: "גִּפֶּן מִמִּצְרַיִם תִּסְיַע... וַתִּשְׁרֹשׁ שְׁרָשִׁיָּהּ וַתִּמְלֵא אֶרֶץ". גדרות הגפן נפרצו, עוברי דרך פרצו לתוכה ואכלו את ענביה. או אז "יִכְרְסֶמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר", חזיר-הבר השחית מה שנשאר בשיניו החדים. חזיר זה מסמל את אדום, וללא ספק את רומי, השודדת ומנצלת עד

תום את העמים הכבושים. חזיר זה הפך לפי חז"ל סמלו של עשו וסמל הצביעות. רבי סימון מתאר זאת (בראשית רבה סה, א): "מה חזיר הזה בשעה שהוא רובץ הוא מפשיט את טלפיו כלומר שאני טהור". יש שני סימני טהרה בבהמות. האחד חיצוני – מפריס פרסה, השני פנימי – מעלה גרה. לחזיר יש רק את הסימן החיצוני, ולפיכך הוא פושט את טלפיו כדי להראות את הפרסה סמל הטהרה. רבי סימון רומז על רומי: "כך מלכות הזאת הרשעה, גוזלת וחומסת נראית כאלו מצעת את הבימה", כאילו מכינה את המקום לעשות משפט. כך גם עשו. רבי סימון מוסיף, ללא ספק שוב כרמז לרומי: "כך עשו כל ארבעים שנה צד נשי אנשים ומענה אותן, וכיון שהגיע לארבעים שנה דימה עצמו לאביו". עצם קיומה של המשפחה ברומי הוא מעשה צביעות נלעג, קומדיה או ליתר דיוק, פרסה (הפ"א רפוייה).

חזונו של עמוס על צדק בינלאומי, טרם התקיים. הצביעות מכשילה שוב כל מאמץ ליצור ארגון בינלאומי נאוטרלי, שיבטיח שלום וביטחון, ולהקים מערכת משפטית מעל לאינטרסים הלאומיים. אומרים ש'המלחמה היא המשך הדיפלומטיה'. המשפט הבינלאומי הקיים היום, הפך המשך ובבואה של האינטרסים של האומות. גם כוח צבאי בינלאומי, הופך להיות לא זרוע של השלום, אלא המשך לשאיפות הפוליטיות או האימפריאליסטיות של המדינות השולחות את חייליהם. ה"צדק" הבינלאומי, כולל האמנות נגד מלחמה, איננו אלא פרסה שהחזיר מראה, פרסה המסתירה פְּרָסָה.